

Helft hoogwaterkades aangelegd; de natuur leeft op

NIEUWSBRIEF 'BLUES IN THE MARSHES'

Nummer 3 - zomer 2015

Ten zuidwesten van Den Bosch werken natuurorganisaties, waterschap Aa en Maas en gemeenten aan de inrichting van een waterbergings- en natuurgebied. Voor Hoogwateraanpak 's-Hertogenbosch (HoWaBo) en het Europese natuurherstelprogramma LIFE+ wordt 170 hectare voormalige landbouwgrond afgegraven en wordt ruim 400 hectare opnieuw ingericht.

HoWaBo en natuurproject *Blues in the Marshes* voorkomen dat delen van de stad Den Bosch bij extreem hoogwater op de Maas overstromen en geven de natuur de ruimte. Halverwege 2015:

- Is ca. de helft van de hoogwaterkades aangelegd;
- Is het maaiveld van de Honderd Morgen voor ongeveer driekwart afgegraven en is afgegraven grond grotendeels gebruikt voor de aanleg van hoogwaterkades;
- Is de aannemer druk bezig met het aanleggen van 'kunstwerken' zoals duikers, stuwtjes en windmolentjes die straks de waterhuishouding regelen;
- Zijn in het hele gebied bijna alle sloten gegraven die kwelwater afvoeren. Dat kwelwater stroomt vanuit het Vlijmens Ven naar De Ham en Rijskampen;
- Hebben bijna alle sloten in het Vlijmens Ven een natuurvriendelijke oever gekregen;
- Koloniseren planten en dieren de afgegraven percelen;
- Passeert er ongeveer iedere 3 minuten een vrachtwagen de Honderdbunderweg.

Onderwaterparadijs vol kranswieren

Het Vlijmens Ven en de Vughtse Gement liggen tussen twee zandwallen. Schoon kwelwater dat ondergronds jarenlang onderweg is geweest, komt hier naar boven. Wie langs de slootkant even stil staat, ontdekt een prachtig onderwaterparadijs.

In de sloten van het Vlijmens Ven komen zeldzame kranswieren voor. Kranswieren zijn de 'voorouders' van landplanten. Net als varens en mossen planten ze zich voort met sporen. Kranswieren groeien alleen in schoon en helder water. Daarom zijn ze bijzonder waardevol. Ook andere waterplanten profiteren van schoon water. In het voorjaar kleuren bloeiende waterviolier en waterranonkel de sloten wit.

Snoek en bootsmannetjes

Nederlandse wateren zijn belangrijk voor het behoud van uitgestrekte kranswiervelden. Europa gaf ons land opdracht goed te zorgen voor kranswieren.

[Lees verder op pagina 2](#)

Blauwgraslanden ontwikkelen zich

In 2013 zijn 63 plaggen blauwgrasland uit de Moerputten getransplanteerd naar andere delen van het projectgebied. Deze bodemstukjes met goed ontwikkelde vegetatie, vormen in De Honderd Morgen nu een mozaïek van leefgebiedjes met specifieke plantensoorten.

De proef met de plaggen versnelt de kolonisatie van insecten. Vooral de verspreiding van de waardmier van de vlindersoort pimpernelblauwtje is op gang gekomen.

“Zandwagens rijden af en aan”

Veehouder Ad Bekkers (72) woont met zijn vrouw aan de Gementweg in Vught, midden in het projectgebied. Hij hoefde zijn bedrijf niet te verplaatsen, maar ondervindt wel overlast.

Als kind woonde Ad Bekkers in het dorp verderop, maar als het even kon was hij bij zijn oom en tante op de boerderij. Na zijn pensionering nam Bekkers de boerderij over en nu verzorgt hij er zelf het vee. *“Als jochie hielp ik in de vakanties al met hooien. Ook in de weekenden liep ik tussen de koeien. Ik kom hier al 68 jaar. In die tijd heeft het hier nooit onder water gestaan. Goed, de A2 liep destijds onder, en dat veroorzaakte veel overlast, maar of zoiets weer gebeurt, betwijfel ik.”*

Op de schop

Boer Bekkers begrijpt dat de overheid verantwoordelijk is voor waterveiligheid en natuurontwikkeling. Toch doet het hem “zeer” dat de omgeving hiervoor zo drastisch op de schop moet. *“Vruchtbare landbouwgrond wordt afgegraven en wordt natuur- en waterbergingsgebied. Voor ons huis ligt al nieuwe natuur met een vogelplasje. Vroeger was dat akkerland met maïs en hadden wij vrij zicht. Nu kijken we tegen een HoWaBo-kade aan en is de plas niet meer te zien. Dat is jammer.”*

Zoogkoeien

“We hebben ons bij de veranderingen neergelegd en zien het aan, maar fijn is het niet: zandwagens rijden af en aan.” Achter de boerderij ligt nog tien hectare landbouwgrond. *“Daar weid ik als vanouds mijn zoogkoeien. Ach, zo houden we het hier nog wel even uit.”*

Door het beëindigen van het landbouwkundig gebruik op de percelen in het projectgebied, neemt de waterkwaliteit nu verder toe. Nieuwe sloten geven kwetsbare onderwatervegetatie meer ruimte.

Kranswieren liggen als groene begroeiing op de bodem. Als je aan de slootrand even stil staat, zijn ze goed te zien. Met wat geluk zie je ook een snoek op stekelbaarsjes jagen en insecten zoals geel gerande waterkevers, schaatsenrijders en bootsmannetjes.

Deze soort, de moerassteekmier, is een belangrijke schakel in de levenscyclus van het pimpernelblauwtje, die in de Moerputten zijn enige Nederlandse leefgebied heeft. Op de plaggen zaten duidelijk meer mierennesten dan daarbuiten. Ze dragen daarom in belangrijke mate bij aan nieuwe leefgebieden voor het pimpernelblauwtje.

Maaisel uitstrooien

Op een aantal afgegraven percelen is maaisel uitgestrooid van goed ontwikkelde blauwgraslanden uit de Moerputten en het Labbeget bij Waspik. Hierin zitten zaden van kenmerkende blauwgraslandsoorten. Dit heeft tot prachtige resultaten geleid. Melkvioltje, trilgras, blauwe zegge, grote pimpernel, Spaanse ruiters, tandjesgras, borstelgras, ratelaar, orchideeën en blauwe knoop zijn zeldzame soorten die nu op de nieuwe percelen groeien. Daarom krijgt ook maaisel uitstrooien een vervolg.

Excursies

19 september: Bijzonder slootleven in het Vlijmens Ven

28 november: Snertwandeling

Kijk voor vertrektijden en startplaats op www.bluesinthemarshes.nl

Loop ook eens binnen in het bezoekerscentrum aan de Ruidigerdreef 10. Geopend tijdens kantoortijden.

Natuurboulevard

Op zaterdag 23 mei was de Honderdmorgensedijk omgetoverd in een Natuurboulevard. Natuurbeschermers en waterbeheerders vertelden omwonenden over het nieuwe waterbergingsgebied ten zuidwesten van 's-Hertogenbosch. Er waren natuurexcursies, een vogelaar spotte een bruine kiekendief en gele kwikstaarten, een vlinderkenner trok bekijks met koolwitjes en kinderen ving geelgerande watertorren. De Natuurboulevard was een initiatief van de samenwerkende LIFE-partners.

3 vragen aan ... Henk Vennix

Henk Vennix telt in de Moerputten pimperlblauwtjes en andere vlindersoorten. De vrijwilliger van De Vlinderstichting is enthousiast over het natuurontwikkelingsproject.

1. Wat is uw bijdrage in het projectgebied?

"Ik tel vlinders. Vlinders tellen levert een beeld op van de natuurkwaliteit in natuurgebieden. Natuurorganisaties stemmen daar hun natuurbeheer op af. Vlinders zijn echte natuurindicatoren. Als in een gebied veel vlinders voorkomen, zit het met andere dieren en planten meestal ook goed. Ik tel in de Moerputten gemiddeld zo'n twintig tot vijftig soorten dagvlinders per jaar. Dat is best veel. Naast talloze pimperlblauwtjes, de zilveren maan en de oranje luzernevlinder heb ik er ooit zelfs een koninginpage gezien."

2. Profiteert de natuur nu al van de ingrepen?

"Het pimperlblauwtje komt in Nederland alleen in de Moerputten voor. De leefomstandigheden zijn er ideaal. Nu de natuurkwaliteit in Vlijmens Ven en Honderd Morgen ook in de lift zit, kan het pimperlblauwtje zich daar op termijn ook vestigen. Om dit te bevorderen rijden we maaisel van de Moerputten uit. Ook is er grond met de grote pimperl getransplanteerd, waar deze vlinder van afhankelijk is."

3. Hoe beleeft u de veranderingen in de zuidwesthoek van Den Bosch?

"Waar eerst koeien in groene weides graasden, zie ik nu van voor- tot najaar een bloemenzee waar van alles rond vliegt. Zelfs grutto's. Het is geen straf om hier van mei tot september telrondes te doen."

25 jaar pimpernelblauwtje

Rond 1970 verdwenen in ons land de laatste pimpernelblauwtjes. In 1990 werden Poolse exemplaren van het pimpernelblauwtje en het donker pimpernelblauwtje uitgezet in de Moerputten. Dit jaar vieren De Vlinderstichting en Staatsbosbeheer het 25-jarig jubileum van deze prachtige vlinder.

Het donker pimpernelblauwtje heeft het niet gered, maar het pimpernelblauwtje heeft een flinke populatie opgebouwd. De aantallen variëren van jaar tot jaar, maar liggen meestal boven de 1.000 individuen. Pimpernelblauwtjes komen zelfs in lagere dichtheden voor op naburige graslanden. Af en toe worden zwervers ver buiten de Moerputten aangetroffen. In juli, als de blauwtjes weer vliegen, vieren we het 25-jarig jubileum. Kijk voor meer feestelijke info op: <http://www.pimpernelblauwtje.nl/>.

LIFE+ Nature

LIFE+ Nature is het Europese cofinancieringsprogramma voor projecten die de Europese biodiversiteit in kwetsbare ecosystemen beschermen. LIFE+ draagt bij aan de realisatie van Natura 2000, het Europese natuurnetwerk van beschermde natuurgebieden. Sinds 1992 zijn er bijna 4.000 natuurherstelprojecten mede gefinancierd. Kijk voor meer informatie op <http://ec.europa.eu/environment/life>.

Kijk voor meer informatie over deze projecten op:

- www.bluesinthemarshes.nl
- [Facebook.com/bluesinthemarshes](https://www.facebook.com/bluesinthemarshes)

Vlinders in de klas

Alle scholen, BSO en kinderdagverblijven in de gemeenten rond het projectgebied kunnen kosteloos een pakket vlindereitjes, rupsen en poppen bij De Vlinderstichting bestellen. Via www.vlinderindeklas.nl kunt u een bestelling plaatsen. Plaats de code 'Life+ project'. Als u deze code invult, ontvangt u geen factuur. Met deze variant van het project 'Vlinders in de klas' willen de samenwerkende projectpartners kinderen betrekken bij het LIFE-project Blues in the Marshes.

Samenwerken voor water en natuur

Blues in the Marshes is een initiatief van Natuurmonumenten, De Vlinderstichting, waterschap Aa en Maas, Staatsbosbeheer en gemeente Heusden. Het project wordt mogelijk gemaakt met steun van de Europese Unie en cofinanciering door Provincie Noord-Brabant.

Natuurmonumenten

www.natuurmonumenten.nl

De Vlinderstichting

www.vlinderstichting.nl

Waterschap Aa en Maas

www.aaenmaas.nl

Staatsbosbeheer

www.staatsbosbeheer.nl

Gemeente Heusden

www.heusden.nl

Colofon

Dit is een productie van de samenwerkende projectpartners *Blues in the Marshes*. Mede mogelijk gemaakt met steun van LIFE+ Nature (Projectnummer LIFE 11NAT/NL/000770).

Tekst: Michel Verschoor GROENBLAUW | copy & content

Ontwerp: Natuurlijk in Vormgeving!, Oscar Langevoord

Beeld: Natuurmonumenten, Irma de Potter, Irma Wynhoff,

Christian Fischer

Druk: Twigt Grafimedia

